

POEZIA ȘTIINȚEI ȘI ȘTIINȚA POEZIEI

Ing. Dan NOREA

Clubul Umoriștilor Constanțeni „Prăvălia cu umor”

REZUMAT. Lucrarea prezintă aspecte comparative între știință și artă. În prima parte sunt enumerate calități comune necesare în artă și știință, cu exemplificări din literatură versus programarea calculatoarelor și cercetări în acest domeniu. În partea a doua este analizată știința prozodiei în poezia clasică și genuri de poezie clasică cu formă fixă. Toate exemplele din lucrare provin din experiența și creațiile personale ale autorului.

Cuvinte cheie: programare, creativitate, inspirație, prozodie, ritm, rimă, metrică, sonet, rondel, glossă, pantum, epigramă.

ABSTRACT. The paper presents comparative aspects between science and art. The first part lists the necessary common qualities in art and science, with examples from literature versus computer programming and research in this area. The second part analyzes the science of prosody in classical poetry and classical genres fixed form poetry. All examples of work and creations come from the author's personal experience.

Keywords: programming, creativity, inspiration, prosody, rhythm, rhyme, metric, sonnet, gloss, pantum, epigram.

1. INTRODUCERE

Este știut faptul că un om nu are un singur creier, ci două. Mai exact, doi lobi. Partea stângă a creierului se ocupă de „muncă”, este asociată cu intelectul și are ca efect gândirea abstractă, analitică, obiectivă. Inginerii sunt cei care își utilizează cu succes această parte a creierului.

Partea dreaptă se ocupă cu generarea ideilor creative, este asociată cu intuiția și are ca efect gândirea imaginativă, metaforică, subiectivă. Artiștii și inventatorii sunt exponenții cei mai cunoscuți ai acestui tip de gândire.

Mă feresc să amintesc un lucru îndeobște cunoscut, acela că gândirea abstractă este apanajul bărbaților, iar intuiția este o calitate specifică femeilor. Mă feresc pentru că putem ajunge la concluzii false.

Subliniez în schimb faptul că, atunci când sunt dezvoltăți ambii lobi, creierul are un IQ foarte ridicat. Inventatorii și o bună parte din artiști au nevoie de ambii lobi pentru a-și duce operele la bun sfârșit. La fel ca un inventator, autorul unui roman, al unei simfonii sau al unui tablou de mari proporții are nevoie nu doar de creativitate, ci și de spirit analitic, de planificare și ordonare a ideilor. Asta ca să nu mai vorbim de arhitectură, care se află în mod cert la limita dintre artă și știință. Din istoria artei, cel mai mult s-au apropiat de conceptul acesta de creativitate artiștii Renașterii – Leonardo, Michelangelo, Rafael, Giotto, Brunelleschi, Bernini... Artiști afirmați în domenii multiple – pictură, sculptură, arhitectură, poezie – au inovat artele, dar nu s-au dat înapoi nici de la cercetarea științifică. Michelangelo a făcut studii de anatomie pentru a putea reprezenta cât mai

corect corpul uman, iar Leonardo a avut invenții extraordinare pentru vremea respectivă.

2. POEZIA ȘTIINȚEI – EXPERIENȚA PERSONALĂ DE INGINER

Păstrând proporțiile, aduc în sprijinul ideii experiența personală. Am avut patruzeci de ani meseria de programator. Deși teoretic programarea unui calculator este o ramură a ingineriei, îndeletnicirea seamănă foarte mult cu cea de scriitor, atât din punct de vedere al etapelor creației, cât și al satisfacției finale. Dacă ar fi să fac un paralelism, l-aș face nu cu un poet, care scrie de obicei sub imperiul inspirației, la care muza este decisivă iar momentul de creație este intens dar scurt. Mai degrabă aș compara programatorul cu un romancier. Momentele de inspirație alternează cu cele de transpirație. Există un plan inițial, dar pe drum opțiunile sunt multiple, mai arunci la coș un capitol, îl rescrii, îți vin idei năstrușnice, o parte din ele ți se par novatoare, câte una de-a dreptul genială. După ce ai terminat programul și, așezat la tastatură, constăți că funcționează impecabil, ba mai mult, că este mai bine realizat decât îți propuseseși inițial, începe să crească mândria în tine. E o senzație atât de intensă încât unul din colegii mei a numit-o „orgasm intelectual”. Fără să te exteriorizezi, ești mândru atât de propria creație cât și de tine însuși. Un alt coleg asemeia starea respectivă cu „complexul God” din psihologie, o iluzie de moment a unui potențial nelimitat. E o senzație care revine de-a lungul timpului. Recunoașterea exterioară îți aduce și ea satisfacții la început, dar te

obișnuiești. Când publici o carte, marile emoții sunt la debut. La a șaptea lansare ești ceva mai blazat, laudele și autografele nu te mai emoționează. Dar mândria simțită la terminarea unui roman sau a unui program reușit rămâne toată viața la fel de intensă.

Pentru că vorbim de satisfacții, nu pot să nu evoc un moment de neuitat. Prin '86 escaladam creasta Făgărașului împreună cu încă o familie, apropiată ca vârstă și preocupări, fiecare având câte doi copii între 9 și 11 ani. Momentul a avut loc pe platoul de lângă Negoii. Din cauza vremii n-am putut termina etapa propusă și a trebuit să înoptăm în corturi. Am reușit să cazăm copiii în refugiul Negoii, o căbănuță cu priciuri, neîncăpătoare pentru toată lumea dornică de adăpost. Dimineața, un salvamontist cu rolul temporar de cabanier ne-a cerut datele personale:

– Nu costă nimic dar știți, trebuie să mai completăm registrul, să arătăm că avem activitate.

I-am dictat numele și locurile de muncă. Omul ridică ochii spre mine:

– Centrul de Calcul din Constanța ? Știu, acolo a fost scris SAREFI.

Am rămas mut. SAREFI era programul cu care mă mândream cel mai mult pe vremea aceea. Îl scrisesem împreună cu doi colegi de aceeași vârstă și pregătire, Nicolae Fildan și Ștefan Dicu. Era o lucrare de referință, care la vremea ei revoluționase transferul și stocarea datelor pe mai multe tipuri de suporturi magnetici. Intrase în Biblioteca Națională de Programe și, după câte aveam cunoștință, programul era folosit în peste 50 centre de calcul din țară. Dar chiar așa, lângă Negoii, nu mă așteptam să fie cunoscut.

După o scurtă discuție totul s-a lămurit. Salvamontistul lucra iarna la un centru de calcul din Brașov. Vara obținea o detașare timp de trei-patru luni și bătea Făgărașii ca salvamontist.

A fost singura zi din viața mea când am plutit cu capul în nori și la propriu și la figurat. Nu aprecierile specialiștilor sau ale șefilor, nu Biblioteca Națională, ci acel moment de pe Negoii a fost adevărata răsplată. Să mai spună cineva că nu există o poezie a științei.

3. ȘTIINȚA POEZIEI – PROZODIE ÎN POEZIA CLASICĂ

Ajung la partea a doua, „știința poeziei”. Poezia clasică are niște reguli atât de exacte încât, reunite, nu pot purta alt nume decât știință.

Un prim aspect este cel legat de prozodie. În toate limbile europene, muzicalitatea unei poezii se bazează pe accente. În funcție de frecvența silabelor accentuate, există ritmuri bisilabice (iambic și trohaic), trisilabice (dactil, amfibrah și anapest) și chiar un ritm în care accentul cade din patru în patru silabe (peon). Nu

numai un vers, dar întreaga poezie trebuie să aibă același ritm de la început până la sfârșit.

– ritm iambic: eu nú/ mă vând/, iu-bí/-to, pe-ún/ so-nét

– ritm amfibrah: Azi cân-tă,/ ze-í-ță,/ mâ-ní-a/ ce-a-prín-se/ pe-A-chíl Pe/-le-íá-nul,

O succesiune de două, trei sau patru silabe cu un singur accent se numește picior metric. Poeții, încă din antichitate, considerau picioarele esențiale în poezie. De aici și admirația pentru femei.

Oricât ar părea de ciudat, rima se bazează și ea pe accente. Pentru a rima, nu e suficient ca versurile să sune la fel în coadă. Rima presupune identitatea ultimelor silabe din vers începând cu ultima silabă accentuată. Fí-rea rimează cu ne-sim-țí-rea, dar nu rimează cu răb-dá-rea.

4. ȘTIINȚA POEZIEI – GENURI FIXE ÎN POEZIE, CU EXEMPLIFICĂRI DIN CREAȚIA PROPRIE

Știința poeziei se manifestă în toată poezia clasică, dar mai ales în formele fixe. Cea mai cunoscută poezie în formă fixă este **sonetul**, cu două variante, sonetul italian sau petrarchian (cu strofe 4-4-3-3) și cel englezesc sau shakespearian (cu strofe 4-4-4-2). Schemele de rime sunt fixe, iar metrica presupune în general endecasilab (vers de 11 silabe). Iată un exemplu de sonet italian.

Fântâna dorințelor

“În piață, -ntr-o fântână centenară,
De aruncăm un ban și-avem credință,
Ne-ndeplinește câte o dorință.”
Așa mi-a povestit o domnișoară.

Am ascultat-o cu bunăvoință
Deși era povestea cam bizară;
Știam că își dorește o brătară
Iar eu... ceva lipsit de cuviință.

Și s-a-implinit. În prima săptămână
A stat la mine până-n dimineață
Și a rămas... De-atunci îmi e stăpână.

Copil de ești, citește și învață:
De-arunci un singur ban într-o fântână
Vei arunca cu banii-ntreaga viață.

Destul de răspândit în literatura română este **rondelul**. Acesta, în afară de structura fixă a strofelor și a rimelor, mai are o caracteristică: versurile 1 și 2 din prima strofă devin versurile 3 și 4 din a doua strofă, iar ultimul vers îl repetă pe primul.

Fugă fără variațiuni

Nimic nu pot începe fără temă,
N-am chef, mă doare capul, este luni,
N-am inspirații, nu am pasiuni,
Să dorm sau nu - e singura dilemă.

Compozitor c-o viață cam boemă,
Am lenea moștenită din străbuni;
Nimic nu pot începe fără temă,
N-am chef, mă doare capul, este luni.

Nocturna-a debutat cu o problemă,
Dup-un *preludiu* cu libațiuni
Fu rândul *temei* - dragostea supremă;
Sonata cere variațiuni
Dar n-am putut începe fără *temă*.

Glossa e o formă fixă mai pretențioasă. Poate avea strofe de 4, 6 sau 8 versuri. Fiecare vers din prima strofă devine concluzie într-o strofă următoare, iar ultima o reia pe prima în ordine inversă. Celebră e Glossa lui Eminescu, cu strofe de 8 versuri. Iată aici un exemplu ceva mai scurt.

Tămâie și otravă

Doamnă din rondeluri, doamnă din sonete,
Când te strâng în brațe, simt în vene lavă,
Te-aș picta întruna, nuduri și portrete,
Tu îmi ești tămâie, tu îmi ești otravă.

Muză-mi ești, iubito! Ziua, Euterpe,
Noaptea, Erato vine să mă-mbete;
Versurile mele, fără tine-s sterpe,
Doamnă din rondeluri, doamnă din sonete.

Când lipsești, iubito, zac în agonie,
E-ntuneric beznă, parcă-s o epavă,
Când răsari, în trupu-mi nervii toți învie,
Când te strâng în brațe, simt în vene lavă.

Coapsele și sânii îți pictez cu gura,
Trupu-i ca o pânză,-ntins pe șevalete;
Tremură penelul, tremură pictura,
Te-aș picta întruna, nuduri și portrete.

Sprintenă la minte și la trup zglobie,
Uneori vioaie, alteori mai gravă,
Cochetezi cu toții,-s ros de gelozie,
Tu îmi ești tămâie, tu îmi ești otravă.

Tu îmi ești tămâie, tu îmi ești otravă,
Te-aș picta întruna, nuduri și portrete,
Când te strâng în brațe, simt în vene lavă,
Doamnă din rondeluri, doamnă din sonete.

Pantumul este o specie fixă a poeziei lirice, în care fiecare din versurile 2 și 4 ale unei strofe devin versurile 1 și 3 din strofa următoare. Pe tot cuprinsul poeziei sunt tratate în paralel două teme distincte și contrastante, prima temă în versurile 1 și 2, a doua în versurile 3 și 4. Recomandabil este ca ultimul vers să-l repete pe primul.

Pantum fără temă

Mă mișc atât de liber în poezia asta!
Pantumul fără temă arîpi îmi dă, să zbor.
Îi cer acordul pozei de pe birou -nevasta-
Dar ochiul de femeie-i tăcut, dojenitor.

Pantumul fără temă arîpi îmi dă, să zbor
Precum pe bârna-ngustă, în salt sublim, gimnasta,
Dar ochiul de femeie-i tăcut, dojenitor,
Dilema soață-muză, aceasta e năpasta.

Precum pe bârna-ngustă, în salt sublim, gimnasta,
Mă simt ușor, flexibil, frumos ca un actor;
Dilema soață-muză, aceasta e năpasta
Dar pe birou pantumul continuă cu spor.

Mă simt ușor, flexibil, frumos ca un actor,
Un zeu urcând Olimpul, escaladându-i creasta
Iar pe birou pantumul continuă cu spor.
Mă mișc atât de liber în poezia asta!

Epigrama este o specie a poeziei lirice, uzual sub formă de catren, care satirizează defectele unui caracter omenesc sau elementele negative ale unei situații și se termină printr-o poantă ironică, mușcătoare.

Superstiții folositoare

Îmi vin în minte sfaturile date
Demult, de străbunicul, înțeleptul:
„De câte ori pe lume vrei *dreptate*,
Să intri-n tribunal mereu cu *dreptul*.”

Merită subliniat că, deși apărută în Grecia, dezvoltată în Roma antică pe vremea lui Martial și în Evul mediu pe vremea lui Voltaire, astăzi epigrama este întâlnită exclusiv în spațiul de limbă română. O explicație posibilă ar fi caracteristica poporului român de a face haz de necaz.

Un alt lucru care merită menționat este acela că, dacă la alte genuri lirice mai întâlnești mici abateri de la ritm sau metrică, prozodia unei epigrame trebuie să fie perfectă. Cu alte cuvinte, construcția unei epigrame presupune nu numai talent și umor, dar și rigoare. Nu e întâmplător faptul că, mai mult decât în orice alt gen al literaturii, în epigramă iningenierii sunt la ei acasă.

Despre autor

Ing. **Dan NOREA**

Clubul Umoriștilor Constanțeni „Prăvălia cu umor”

Dan Norea a absolvit Institutul Politehnic București, Facultatea de Automatică, secția Calculatoare Electronice în 1972. Inginer specializat în programarea calculatoarelor, a avut două etape distincte din punct de vedere profesional. În prima jumătate a fost inginer de sistem la Centrul Teritorial de Calcul Electronic Constanța, cu o intensă activitate de cercetare. În această perioadă a publicat la Editura Tehnică volumul *Practica bazelor de date*, împreună cu A. Alexandrescu, C. Baronide, A. Dobrițoiu, N. Fildan, R. Nedelcu, V. Orbeanu, A. Sotir. În partea a doua a vieții de inginer a fost programator și manager la propria firmă, numită inițial UNISOFT, ulterior MULTISOFT. Actualmente este pensionar. Începând din anul 2002 a început să posteze pe internet texte literare, cu preponderență umoristică. În 2008 a devenit membru al Uniunii Epigrafiștilor din România. În decembrie 2008 a fondat Clubul Umoriștilor Constanțeni, al cărui președinte executiv este și astăzi. S-a afirmat în mai multe genuri literare – proză scurtă, poezie, epigramă, haiku, reportaj. A participat la câteva zeci de festivaluri și concursuri literare. Are peste 60 de diplome la mai toate genurile abordate. A fost publicat în toate revistele de umor, dar și în multe reviste literare și de cultură. A apărut în 50 de volume colective și antologii. Volume personale publicate: *Epi...gramatica* – volum de epigrame, *Raiul* – proză scurtă umoristică, *Ucenic la școala de senryu* – volum de senryu, *Gondola de Constanța* – volum de proză epistolară umoristică, scris împreună cu scriitoarea Ina-Simona Cîrlan din Veneția. Are în curs de apariție alte volume – poezie, jurnal de călătorie, proză scurtă.